

JOSE ANTONIO ARANA

EUSKALTZAINDIAREN 75. URTEMUGA

Euskal Herriko kultur erakundeen azterketa egin nahi du *Jakin* aldizkariarenean honek, zertan diharduten ikusi eta erakutsi guraz, lorpenak eta ahuleziak nabaritzen gure kulturaren egoerari astindu bat emateko asmoz. Gure esparrua txikia bada ere, Europako luze-zabalari begira, geurea da eta euskaldunoi dagokigu artez jokatzeko nortasunaren etorkizuna zaindu eta bideratu nahi badugu. Euskara barik (eta nolabait eusko-era gabe) ez dugu datorren gizaldian Euskal Herririk izango eta etenaldi horrek historiaren orrialdeetara baztertuko luke gure herria. Izan zen herri bat...

Puzzle honetan badu tokirik eta zeresanik Euskaltzaindiak. Eta iragana etorkizunaren oinarria eta hodeiertza bada, aldi motelak eta adoretzuak izan dituen erakunde honek, berari dagozkionetan behintzat, aurrerantzean fermuki bigarren bide emankorretik abiatzea espero dugu. «Geroko luzamendutan ibiltzeak zenbat kalte egiten duen» (Axular) kontuan izanik, eraberritze-garaietan *hic* eta *nunc* (hemen eta orain) behingoz sartu dela benetan hausnartu beharko du, oztopoak handiak izango baitira gogo bizia, goi-mailako akademikotasuna, lanen antolaketa egokia eta helburuak betetzeko azpiegitura ondo prestatuarekin gainditu beharko dituenak. Herriaren fidantza eta honengan izan behar duen aginpidea irabazteko, hau da egin behar duen apustua.

Duela hirurogeita hamabost urte

Heldu den urtean, 1993an, beteko ditu Euskaltzaindiak 75 urte, Oñatiko Eusko Ikaskuntzaren I Biltzarrean sortu zenetik. Irailaren 1etik 8ra eratu zen biltzar honetan lan oparoa eta emankorra burutu zuten Hizkuntza Sailekoek, honako hitzaldi hauek irakurri zituztelarik lehen euskaltzainak izango ziren Azkue, Eleizalde eta Urkixok, eta jaioberria zen erakundearen arautegia idatziko zuen Olabidek:

- Julio Urkixo: «Estado actual de los estudios relativos a la lengua vasca»
- Resurreccion Mª Azkue: «De fonética vasca»
- Erraimun Olabide: «Lexicología y lexicografía»
- Luis Eleizalde: «Metodología para la restauración del euzkera»

Lau hitzaldiak gaztelaniaz ematea da salatu genezakeen akatsa, baina kontuan izan behar dugu, gezurra badirudi ere, halako gaiak euskaraz erabiltzeko ez zegoela oraindik gure hizkuntza aski landua eta entzulegoak ere ez zuela ulermen nahikorik esandako mamiaz jabetzeko. Aurrerapauso handia izan dugu arlo honetan, orduko bilerak erdaraz egiten bazituzten, oraingoak euskara hutsean egiten dira eta.

Baina hizlariak eta hitzaldiak aipatu baditut beste arrazoi honengatik ere izan da: lehen hirurak ikerkuntzakoak izan ziren eta laugarrena euskararen jagolaritzari zegokiona. Eta hemen zeuden finkatuta erakunde berriaren bi zutabe edo zimentarriak. Biltzarraren Hizkuntza Sailak iragarritako sei-garren ondorioak honako hau zioen:

«Batzar-alde onek erabaki du berengaingo atal biz, euskeraren jaola izango den bazkune bat sortzea:

a. *Asterkariena*, euskeraren iturri danak ikasi, zoko guztiak argi jarrita naste-korapilloak zearo kendu ditean.

b. *Zabaltzalliena*, euskeraren zaintzaille, irakurgaien garbitari, erakuslien laguntza, biurzalien gela, bazkunen zuzenbide ta abar izan dedin.

Gai orretarako jaun batenek aukeratu dira, batzarrak dion egun barruetan bearreko arauak egiñaz, Diputazioen baime-nera aurkeztu ditzagun.»

Erabaki hau agertzen den orrialdearen behealdean ohar-txo baten ematen zaigu Euskaltzaindiaren sortze-agiria. Izatez, Hizkuntza Sailaren gomendioak burutzeko irailaren 5ean izan ziren izendatuak lehen lau euskaltzainak, lau hizlarietatik hiru —Azkue, Eleizalde eta Urkixo— eta 1918ko abenduaren 22an Eusko Ikaskuntzaren ohorezko burua izendatua izango zen Arturo Campion. Jarraitu beharko zituzten ildo nagusiak ere finkaturik geratzen ziren: Iker Sailekoak eta Jagon Sailekoak. Baina zehatzago mugatu zituen garatu beharko ziren bi egi-tasmo nagusiak Julio Urkixok, irailaren 3an emandako hi-

tzaldian: Azkueren Hiztegitantzen jarraitzea eta Euskal Herriko Hizkuntz Atlasa egitea. Erakunde sortuberriak beste gomendio bat ere egiten zuen bigarren ondorioan: «iragarriak aldan euskera berdiñenaz idaztuak izatea». Gomendio hau Euskaltzaindiaren lehen Arautegian helburu nagusi gisa agertzen zaigu: euskara batua bultzatzea.

Duela hogeitabost urte

Azken helburu hau dela eta, euskaltzaindiak *urrezko ezteiak* ospatu zituen arantzazun 1968an. Zer dela eta *ezteiak* hitz hori? Norekin zen ezkondua Euskaltzaindia berrogeita hamar urte lehenago? Erakunde batek ezin ditu ezteiak ospatu urtemugak edo urteurrenak baizik. Baina, tira! Arantzazuko Biltzarra urriaren 3, 4 eta 5 egunetan antolatu zen, Manuel Lekuona euskaltzainburu zelarik. Gai nagusi eta bakarra *Euskararen batasuna* izan zen, banan banaka eztabaidatuz: ortografia, hitzen formak, hitz berriak eta deklinabidea. *Batasunerako Hiztegia* e re atera zen Arantzazuko Biltzarretik. Geroztik, Arantzazun eztabaidatuak berriz aztertzeko Bergaran antolatu zen 1978an beste biltzar bat, Luis Villasante euskaltzainburuak esan zuenez, «Arantzazun idikitako batasun bideak Euskal Herrian erroak egiten ote zituen ikusteko. Hamar urteren buruan garbi ikusi da baietz, handia izan dela batasun arauak izan duten eragina». Baina batasunaren bidetik jarraitzeko hainbat arlo geratzen ziren aztergai, eta 1979an Arrasaten eratu zen joskera edo sintasiaz IX. Biltzarra eta 1984an Iruñean gramatikaz X. Biltzarra. Beraz, Arantzazuko biltzarrak eta ondoren etorri ziren Bergara, Arrasate eta Iruñekoak eman zituzten batasunerako arauak. Ez denak, noski. Hor dago Euskaltzaindiak argitaraturiko *Euskal aditz batua* izeneko liburua, non erakundeak erabakitako *aditz laguntzaile batua* eta Txillardegik osotutako *aditz trinkoa* azaltzen diren.

Adierazgarria da azken liburu honen hitzaurrean Luis Villasantek dioena: «Batasunaren obra handia Euskaltzaindiak berak bakarrik egin dezakeela uste izatea, txorakeria da. Berari dagokion bezala, gidari izan nahi du, bideak eskeini nahi ditu, eredia proposatu. Lan guzti honek erroak egin ditzan, ordea, beharrezkoa izango da idazle eta irakasleen laguntza ere. Eta

azkenik, beharrezkoa izango da lan hori herriak onartzea. Orduan, eta orduan bakarrik, euskararen batasuna egina dela esan ahal izango dugu»

Duela hogeitabost urte etengabeko lana hasi zen Arantzazun batasunerako bidea jorratzen, 1920an Campion eta Brous-sain euskaltzainek egindako proiektuari eutsiz. Eta 1993an, hain zuzen, sortzearen 75 urte eta Arantzazuko Biltzar eman-korraren 25 urte ospatuko ditu euskaltzaindiak. Data oroit-garriak benetan.

Urtemugaren bezperetan

Hamalau urte bete dira Euskaltzaindiak *Bai euskarari* kanpaina antolatu zuenetik 1978an. Euskarak berak berpizteko heriaren onarpena behar zuen eta batasunaren proiektua aurrera eramateko gidaria den erakundeak ere arnasa har zezan herriaren laguntza beharrezkoa zen. Eta ez diruzko laguntza bakarrik, baizik eta onespena, eta honen ondorioz *Ekin eta jarrai* ezaugarriaren ildotik abiatuz, irabazi beharko zuen eguneratutako irudi fidagarria. Hor zetzan apostua eta hordagoa irabazi zuela esan dezakegu. Euskararen iraunkortasunerako barne bultzada ezinbestekoa bazen ere (batasuna, alfabetatze eta euskalduntze-kanpainak, *Jagon Sailekoak*, noski) ikerkuntz mundua ere astindu behar zen. Helburu horrekin antolatu ziren 1980ko abuztuan *Nazioarteko Euskalarien I Jardunaldiak*.

Urkixok 1918an aipaturiko bi egitasmo nagusiak ere hor zeuden dirulaguntzaren zain, *Hiztegi* eta *Atlas* gintza hain zuzen. *Orotariko euskal Hiztegiaren* lehen alea 1987ko azaroan kaleratu zen, Koldo Mitxelena zuzendaria supituki hilberria zelarik. *Euskal Hizkuntz Atlas*a burutzeko oinarriak eta taldea ere laurogeiko hamarraldi horretan finkatuak eta eratu izan dira. Beraz, ur handietan sartua zen Euskaltzaindia eta gehiengoaren onespena lortuta bazeukan ere, sortzetik Diputazioengandik eskainita zeukan babes, oraingo agintek gaurkotu beharko zioten. Sortze-egunetan Oñatin bizi izan zen gogo berbera berpiztuz, 1989ko urriaren 7an sinatu zen hiri berean *Hitzarmena*, non erakundearen aurrekontuaren zati

handia hegoaldeko agintek beregain hartzen zuten, portzentia hauen arabera:

Eusko Jaurlaritzak	%58,403
Bizkaiko Diputazioak	%16,406
Nafarroako Gobernuak	%10,342
Gipuzkoako Diputazioak	%10,342
Arabako Diputazioak	%4,507

Diruak ez duela dena konpontzen esaten da, osasunik ez bada. Baina osasuna lana denez, emaitzetarako auspoa oxigenoa ematen ari da. Hala burutu ahal izan dira Larramendi (1990), Bonaparte (1991) eta Oihenarten (1992) mendeurrenak, bigarrenaren euskararekiko lana ospatzeko *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra* eta erakusketa antolatu zirelarik 1991.eko urrian egoitza berrian. Hainbat Jardunaldi ere antolatu dira azken urteotan: Onomastika, Gramatika, Literatura, Lexikografia, eta abar. Azkue Biblioteka ere Euskal Herrian lehentarikoa izatera iritsi da, ondarearen aberastasunagatik eta ikerleei eskaini diezaiekeen zerbitzuengatik.

75. urtemuga. Gogoetak

Baina Euskaltzaindiak historian zehar izan duen lorpenik handiena Bilboko egoitza berria da. Bizkaiko Diputazioak Plaza Berrian emandako etxea, Aginte guztien laguntzaz hornitua, 1991ko urriaren 21ean inauguratu zen. Era berri bat hasten da, beraz, 75. urtemugako atarian.

Era berriak eraberritzea eskatzen du, goitik beherakoa hain zuzen. Luis Villasante euskaltzainburu izendatua izan zenean (1970) lan akademikoa ugaltzeko eta ikerkuntzako etekinak opa eta sakonagoak lortzeko batzordeak sortu zituen. Bi egitasmo nagusiak ere (Hiztegia eta Atlas) bakoitza bere bidea urratzen hasi ziren geroztik. Jean Haritschelhar euskaltzainburu izendatu ondoren (1988) sinatu zen lehen aipaturako Hitzarmena eta aro berriak sakabanaturiko lanak koordinatzea eskatzen zuen. Horretarako egin zitzaion Euskaltzaindiari 1991n Aditegia, zeinen aholkuz lanerako egitura berria ezarri beharko zen, emaitza akademikoak hobetzeko eta kontrolatzeko (1970ko landareak arbolak izatera heldu baitziren) eta

administrazioa, edozein enpresaren antzera, gaurkotzeko. Arlo akademikoa eta administrazioaren esparrua bide berrietan sartzeko *organigrama* bat onartu zuen Euskaltzaindiak (Maule, 1992-9-21) eta horren arabera *Barne Erregela* berriak onartu beharko ditu 75. urtemuga barruan.

Azkue Biblioteka, 1992ko ekainaren 26an inauguratu zene-
tik informatizatuta dago eta administrazioko bulegoak eta
ordezkaritzak ere sare baten barruan informatizatu beharko dira
zorioneko 1993. urtean. Lanpostuen balorazioek eginak dire-
nez gero, giza baliabideak azpiegitura berri bati egokitu beharko
zaizkio, bakoitzaren eginkizunak eta erantzukizunak ondo fin-
katuz. Eta Zuzendaritzak eta Sailburuek urbilagotik jarraitu
beharko dute Euskaltzaindiaren lan orokorra. Aro berriaren
aurrean hau da erakundeak egingo omen duen apostua. Hauek
dira, behintzat, nik egiten ditudan gogoetak.

EUGENIO ARRAIZA

EUSKAL KANTUZALEEN ELKARTEA

Gure, ez dakigun zertan den, kulunkan dagoen, herri-nor-
tasunaren adierazgarri bat omen da kantuzalea izatea. Horrela
errepikatu dute maiz kanpotik ikusi gaituztenek: kantuzaleak
izan garela euskaldunok eta ongi abesteko gaitasuna ere erre-
konozitu digute. Egia esan, gaitasunik eta zaletasunik dugula,
izan dugula, ez nuke ukatuko. Han daude lekuko belaunaldiz
belaunaldi osatutako abesbatzak, Gaiarre, Plazido Domingore n
ama, etab. Baina balizko nortasun horren Harri Aroko ezaugarri
hau (gure nortasunaren adierazgarriak Harri Aroan errotuak
datozkigu, Erromantizismo garaian loretuak izateko eta gara-
tzeke gaurdaino) motel dabilela egunean aitortu behar dugu.

Gaurko euskaldunon kantu-zaletasunaren ahuleziak ez
gintuen beharbada harritu behar, gaur eguneko «light» edo
«post» diren eskaintzak edo produktuak modan daudenean.
Halere, eta agian horregatik, hain zuzen, herri honetako aber-
tzaletasuna *light* izanik, kantu-zaletasunari *hard* (gogorki) eutsi